

YAYIN TANITMALARI

TANITMA MAKALESİ

ATATÜRK'ÜN ÇİVİ YAZILI KÜLTÜR ARAŞTIRMALARINA İLİŞKİN KATKILARI HAKKINDA ÜÇ TARİHSEL BELGE DAHA

MÜBAHAT TÜRKER-KÜYEL*

SUNUŞ

Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurmakla, dile ve tarihe, bu Fakülte'de Sumeroloji Bölümü'nü açmakla ve Almanya'dan göçe zorlanan bilginlere, âdil bir devlet adamı olarak, Türkiye Üniversiteleri'nde seçkin ve ayrıcalıklı bir yer sağlamakla da çivi yazılı alana yapmış olduğu katkıları hakkında, Türkçe yazında çeşitli yayınlar yapılmıştır.¹

Atatürk'ün, kültür, ve özellikle, "entellektüel kültür" ("Harâset-i fikriye") hakkındaki düşünceleri de, Türkçe yazında, sürekli olarak serimlenmiş ve durmaksızın vurgulanmıştır (Bkz., Aydın Sayılı, "Atatürk ve Temel

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Başkanı.

¹ Muazzez Çığ, "Cumhuriyet Devrinde Çiviyazılı Belgelere Verilen Değer ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Belgeler Arşivindeki Çalışmalar", *Bellelen*, XLVI, Ocak 1982, 181, 1-15. Muazzez Çığ, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Belgeler Arşivindeki Son Çalışmalar ve Elde Edilen Sonuçlar", *VII. T.T. Kongresi*, s. 102-111. Muazzez Çığ, "Neue-Studien über die keilschriftlichen Dokumente an der tontafelsammlung des archäologischen Museums zu İstanbul", *Festschrift Heinrich Otten* içinde, 1970, 47-51, Harrosowitz, Wiesbaden. Muazzez Çığ, *Tablet Arşivindeki Son Çalışmalar*, s. 213-216. Ann Arbor, "Şarkiyatçılar Kongresi, 14.8.1967", (ve Almancası), *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 15-16, 1969, MEB, İstanbul. Emin Bilgiç, "Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz. Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri", *Atatürk'ün 100'üncü Doğum Yılına Armağan Dergisi*, s. 75-121, 1982. Azmi Süslü, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Elli Yıllık Tarihi*, 1986, Ankara, DTCF yayınları, TTK Matbaası. Amiral Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, 1983, TTK yayınları, XVI-48, TTK Basımevi. Muazzez İlmiye Çığ, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nin Sumer Edebiyatına Katkıları", *X. T.T. Kongresi*, TTK, 1990, s. 481-497.

Bilimler”, *Erdem*, 4-12, Eylül 1988, s. 952 vd.; “Batılılaşma Hareketimizde Bilimin Yeri ve Atatürk”, *Erdem*, 1-1, 1985, s. 22 vd. Genişletilmiş: 1-2, 1985, s. 309-409 (ve özellikle s. 374 vd.). Aydın Sayılı, “Atatürk ve Millî Kültürümüzün Temel Unsurlarından Bilim ile Entellektüel Kültür ve Teknoloji”, *Erdem*, 3-9, 1987, s. 649-660). Son olarak, Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Sayın Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı adına, 1990’da, *Atatürk’ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri* adıyla bir yayında daha bulunulmuştur.

Bütün bu yayınlardan anlaşılmaktadır ki, Atatürk’ün bu davranışları ve düşünceleri, Kurtuluş Savaşı sırasında, düşmanlar tarafından, milletimize karşı yöneltilmiş bulunan “kabiliyetsiz” ve “zâlim” suçlaması ve iftirasına bir karşı-cevap niteliğindedir de. Bu yayınlarda, Atatürk’ün, bilimi, toplumun ilerletici gücü olarak temele yerleştirmek istemekle, ne kadar seçkinleşmiş olduğu da görülmektedir.

Atatürk’ün bu davranışları ve düşünceleri, Türk devlet adamlarından, geleneğe uyararak, beklenenlerle, tam bir uygunluk içerisinde bulunmaktadır. Çünkü Orhun Anıtları’nda, devlet adamının görevinin, sadece, kozmik yasalara dayanarak, devleti kurmak, devleti korumak, ülkeyi bölmek, devleti yaşatmak ve geliştirmek, halkının ise karnını tok, sırtını pek yapmak değil, fakat, aynı zamanda, halkını “boşgurmak”, onları yüksek seviyeden eğitmek olduğunu da anlıyoruz. Gazneli’ye hizmet arzemiş olan Beyrûnî, devlet adamının bilimi korumak ve geliştirmek hakkındaki tedbirleri almak görevinden haberdâr bulunuyordu. Çünkü, o, ünlü, *Mâ ü’l Hind*’inde, bilinçli olarak şöyle demektedir: “Ayrı ayrı bilimlerin sayısı büyüktür; ve eğer, bilimlerin revaçta olduğu zamanlarda, kamunun zihni, bunlara yöneltilir, ve bilimin sadece kendisine itibar gösterilmesiyle kalınmayarak, bilim adamı olmaya da büyük kitlelerin rağbet etmesi ve bilimin temsilcilerine değer verilmesi sağlanırsa, bilim dalları, daha da çeşitlenip gelişebilir. Bu yolu açmak ve böyle bir durumu gerçekleştirmek, her şeyden önce, halkı yönetenlere, yani hükümdarlara ve onların soyundan gelme kişilere düşer. Çünkü, ancak onlar, bilim adamlarının zihinlerini günlük hayatın ihtiyaç ve meşakkatlerinden sıyrıp onları bu kaygılardan kurtarabilirler; ve, bu suretle, onların çabalarını ve başarı güçlerini insan tabiatının özü ve insanın özsel bir vasfı olan takdir edilme ve saygı, itibar görme yönündeki gereksinmeye ve bu özlemlerini tatmin etmeye yöneltmeyi başarabilirler.” (Aydın Sayılı, “Beyrûnî ve Bilim Tarihi”, s. 71, *Beyrûnî’ye Armağan*, 1974, TTK, Ankara). Türk devlet adamlarının bilgileri korumakta ve yüceltmekteki ve Rasathane-Hastahane-Kütüphane ve

Üniversite kurmaktaki etkinliklerinden de haberli bulunmaktayız (Aydın Sayılı, “Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri”, *Erdem*, cilt 1, sayı 1, s. 169-187, 1985). Dünyada, ilk kez, yüksek tahsil kurumlarını tesis eden Selçuklu devlet adamlarının da, bu aynı geleneğin içerisinde bulunması, artık, tabiileşiyor. Siyâset Bilimi’ni kuran Fârâbî gibi büyük Türk düşünürlerinin, bilimin insanı en son sevince ulaştıran, en yüksek düzeyden kutlu bir değer olduğunu dile getirmiş olduklarını, Has Hâcib gibi mütefekkir ve sanatçı devlet adamlarının ise, bilimin en yüksek erdem olduğunu terennüm etmiş olduklarını da biliyoruz; ve, yeryüzünde, hem gerçek bir devlet adamı, hem de gerçek bir bilim adamı olan tek kişinin, Uluğ Bey’in, Türkler arasından çıktığını da sevinçle görüyoruz.

Atatürk’e göre, “Hayât-ı akvâmın felsefesi dâimî ve müthiş bir cidâl şeklinde tebârüz eder.” “Terakkîde kuyûd ve şurûtu aşamayan milletler, hayatı makul ve amelî müşahade edemezler. Hayat felsefesini vâsi gören milletlerin taht-ı hâkimiyet ve esâretine girmeye mahkûm olurlar.” Bu bakımdan “Milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi, bütün cihanda, tam manâsıyla medenî bir hey’et-i içtimâiyye olmaktır.” “Medeniyet yolunda yürümek, ve muvaffak olmak şart-ı hayattır. Bu yol üzerinde tevakkuf edenler, veyahut bu yol üzerinde ileri değil de geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar medeniyet-i umumîyenin hurûşân seli altında boğulmaya mahkûmdur.” “Türk milletinin yürümekte olduğu terakkî ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meş’ale, müsbet ilimdir.” “Memleketi milleti kurtarmak isteyenler için, hamiyet, hüsn-i ni’yet, fedakârlık elzem olan vasıftandır. Fakat, bir hey’et-i içtimâiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek, hey’et-i içtimâiyeyi asrın icabâtına göre terakkî ettirebilmek için, bu evsâf kâfi gelmez; bu evsaf yanında, ilim ve fen lazımdır. ...” “Düşmanı mağlûb eden sır nerededir, bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde, ilim ve fen dustûrlarına rehber ittihaz etmektedir. ...” “Harp, muharebe, nihayet meydan muharebesi, yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir; milletlerin çarpışmasıdır. Meydan muharebesi, milletlerin bütün mevcudiyetleriyle ilim ve fen sahasındaki seviyelerle, ahlâklarıyla, harsleriyle, hülâsa, bütün maddî, manevî kudret ve faziletleriyle ve her türlü vasıtalarıyla çarpıştığı bir imtihan sahasıdır. ...”

“Bundan sonra, pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat, bu zaferler, süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim ve irfan zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar istihsal etmiş olduğu muzafferiyetler, memleketimizi halâs-ı hakîkiye sevk etmiş sayılamaz. Bu zaferler, ancak, müstakbel zaferlerimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Muzafferiyât-ı askeriyemiz ile

mağrûr olmayalım. İlim ve iktisad zaferlerine hazırlanalım.” “Bundan sonra, memleketimizi katî halâsa îsâl etmek için pek kuvvetli ve esaslı tedbirler ittihaz etmek icabeder.”

“Dünyada, her şey için, maddiyat için, mânevîyat için, hayat için, muvaffakiyyet için, en hakikî mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde mürşit aramak, gaflettir, cehâlettir, dalâlettir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrâk etmek ve tekâmülünü zamanında takîp eylemek şarttır.”

“Memleketimiz içerisinde, efkâr-ı medeniyenin, terakkiyât-ı arsiyenin, bilâ ifâte-i ân, intişâr ve inkişâf etmesi lâzımdır. Bunun için, bütün erbâb-ı ilim ve fennin bu hususta çalışmayı bir vecibe-i nâmus bilmesi iktiza eder. ...” “Gözlerimizi kapayıp mücerred yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp, cihan ile alâkasız yaşayamayız. Bilâkis, müterakkî ve mütemeddin bir millet olarak, medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız.” “Bu hayat ancak, ilim ve fen ile olur.”

Atatürk, bundan sonra, özellikle tarih ve dil araştırmalarına yönelmiştir. Çünkü, “Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz.” Ayrıca da “Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişâfında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin.”

Atatürk, insanları, “*Mleçça*”, “*Dasyu*”, “*Barbar*”, hattâ, “yasa tanımaz”, “şehir bilmez”, “çiğ et yer”, “evi yok”, “ölü gömmez”, “çekirgeler gibi”, “dağların ejderi”, “vücutları Hurri kuşları gibi tüylü, yüzleri ise kargalara benzeyen” şeklinde kategorilere sokmaz (Füruzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, DTCF yayınları, 1981, s. 88-89). O, geleneğe uygun düşen bir evrensel hümanizma içerisinde hareket eder. Bu hümanizma anlayışını, ünlü devlet adamı Yusuf Has Hâcib, “Renaissance”ın, tâ 11. yüzyılda, Orta Asya’da “erken açmış bir tomurcuğu” olarak dile getirmiş bulunuyordu:

“Togar kün arıg ya arıgsız tımez

“Yarukluk birür kamuya hiç eksümez (813, *Kutadgu Bilig*)

Atatürk “Hak, kuvvetin fevkindedir” diyen bir bilincin sahibi olarak, “dinen ve siyâseten, dünyanın en müsaâdekâr ve civanmert bir milleti”, olduğumuzu vurgulayarak, bu kanaatini gelenekten bize taraf gelen akım

içerisinde, şöyle pekiştirir: “Edyân-ı saire erbabının dinine ve milliyetine riayetkâr olan yegâne millet bizim milletimizdir.”

İşte, çiviyazılı alanda uzman olan Sayın Bayan Muazzez Çığ’ın “Atatürk and the Beginnings of Cuneiform Studies in Turkey” adlı ve “35. Rencontre Assyriologique Internationale”e, 11-15 Temmuz 1988’de, Philadelphia’da sunmuş olduğu tebliğini, hocası ünlü sumerolog Prof. Samuel Noah Kramer’in onun bu tebliğini, “History Begins at Sumer” adlı onun tarafından yazılmış olan kitabının Türkçe çevirisini birer mektupla değerlendirmesini bu çerçeveler içerisinde algılamalıdır.

Sayın Çığ, *Journal of Cuneiform Studies*’de (40-42, Autumn 1988, Baghdad School of the American Schools of Oriental Research, Baltimore, USA, s. 211-216) çıkmış olan bu tebliğinin *Erdem*’de tekrar basılmasına izin vermiştir; ve, hocası Kramer’in değerlendirme mektubunun İngilizcesini eklemiştir. Gerek tebliğ gerekse birinci mektubun tercümesini kendisi yapmıştır. İkinci mektubun tercümesini Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı yapmıştır. Bu üç yazı, Atatürk’ün çiviyazılı alana yapılmış olan katkılara saygısının somut ve tarihsel üç belgesidir.²

² Bu yazının basımevine gönderilmesi sıralarında Prof. Kramer’in ölüm haberi Merkezimize ulaşmıştır (Bkz., *Erdem*, cilt 6, sayı 14, s. 683-684).

I A

ATATÜRK AND THE BEGINNINGS OF CUNEIFORM STUDIES IN TURKEY

MUAZZEZ ÇIĞ

Istanbul Archaeological Museums¹

Among the reforms introduced by Atatürk within a few years of the proclamation of the Republic in 1923, education had a high priority.² Right at the beginning the religious schools were replaced by secular public primary and secondary schools. Of institutions of higher learning there existed only the University of Istanbul, but its teaching was not on the level of that of a modern academic institution. In order to create a body of potential academic teachers, the government sent many young Turks to study in various European countries. In 1932 Professor Albert Malche of Geneva was invited to come to Turkey for consultations concerning the reorganization of higher education.³ While Malche was working in Turkey on these plans in 1933, the Nazi regime in Germany removed from office all academic teachers who were Jewish or of (partly) Jewish origin, or who had Jewish wives. Some of the victims founded an organization in Zurich, which they called "Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland." They tried to find positions in various countries, but had no success, not even in the United States, which is a country of immigrants. Then the group contacted Professor Malche, who was still in Turkey, and upon his recommendation most members were of-

¹ Paper read at the 35. Rencontre Assyriologique Internationale, Philadelphia, July 11-15, 1988.

² Doç. Dr. Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* (Ankara 1985), pp. 193-213.

At the end of the article there is a very short English summary in English: "Atatürk's Education Campaign." The author deals with the series of educational reforms which began to be carried out following the foundation of the Turkish Republic and with Atatürk's role in these reforms. He tries to explain Atatürk's ideas and views on education, which have given distinctive characteristics to Turkish education and educators.

³ Horst Widmann, "Exil und Bildungshilfe", *Die deutschsprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933* (Bern 1973), pp. 42-81.

ferred positions in that country (July 6, 1933).⁴ Professor Fritz Neumark, world-renowned economist, wrote about this date that “it may be considered the of the German-Turkish Miracle, which is unique in the whole history of European Universities.” Professor Philipp Schwartz, one of the best pathologists of his time, who concluded the contract with the Turkish authorities wrote: “The creation and organization of the Notgemeinschaft now was justified; yes, it proved to be an historic necessity.”⁵ In the contract the Turkish Government extended full protection to the professors. The Turkish Minister of Education, Dr. Reşit Galip, who signed the agreement, declared (as quoted by Schwartz) “that everyone who accepts the call, whether free, in jail, or in a concentration camp, will be under the protection of the Turkish Republic as a civil servant. ‘They’ (the Nazi’s) will not cause any difficulties — we know how to handle them!”

As a result of this agreement there began the immigration to Turkey of professors from Germany, Austria, and even Czechoslovakia. From 1934 on, the German government, and its embassy and consulates in Turkey, raised all kinds of difficulties,⁶ but in spite of this 1202 scholars and artists of Jewish origin came to Turkey between 1933 and 1945. They were given positions at Istanbul University, in Ankara at the newly-founded Faculties of Law, Political Science, and the “Faculty of Languages, History, and Geography” (now parts of Ankara University), and at the Conservatory with its school of theatre, opera, and ballet. Their salaries were almost twice, some even three times, as high as those of Turkish professors.⁷ Fritz Neumark wrote: “In a country which at first was alien, but soon became more and more our second homeland, my first feeling is a deep and sincere gratitude to the Turkish Republic, which offered not only shelter, but also adequate working conditions to so many German colleagues and other German refugees, at a time when for most of us life-threatening conditions prevailed in our country of origin.”⁸

These immigrant scholars trained many specialists in academic fields, wrote books, and founded libraries and laboratories, so that Turkey made

⁴ Klaus Detlev Grothusen, “Zuflucht bei Kemal Atatürk: Die deutsche Emigration in die Türkei 1933-1945”, *Atatürk in deutscher Sicht*, DW-Dokumente (Köln 1982), pp. 49, 53.

⁵ Grothusen, “Zuflucht ...”, pp. 53.

⁶ Grothusen, “Zuflucht ...”, p. 57.

⁷ Fritz Neumark, “Zuflucht am Bosphorus,” *Deutsche Gelehrte, Politiker und Künstler in der Emigration 1933-34* (Frankfurt am Main, 1980), p. 19.

⁸ Neumark, “Zuflucht ...”, p. 279; see also his *Alman Biliminin Atatürk’e ve Ülkesine Teşekkürü: Atatürk Zamanında Türk ve Alman İlişkileri 1924-1938*.

rapid progress in both scholarship and the arts.⁹ After they had left Turkey, these German scholars were successful, as they had been earlier, in their own or other countries and trained new generations there.¹⁰ Had Atatürk not received them with open arms, much of value would have been lost.

Among these scholars were my revered teachers, Professors Landsberger, Güterbock, and Kraus, who brought the study of cuneiform to Turkey, and made possible the opening-up to the scholarly world of the tens of thousands of cuneiform tablets of the Istanbul Museum, which had not been touched for decades.

But it was again Atatürk who opened this way for us Turkish students. In his cultural reform he stressed the study of Turkish history and culture. From the books in his library and especially from the notes he left in them we know that even during the war years he read continually, with special emphasis on Turkish history and languages.¹¹ During the Ottoman period there was in our country no interest in its ancient history. In some of the Western books that Atatürk read he found derogatory statements about the Turks.¹² It was necessary to counter these, but it was especially important to revive in the young people of our nation a Turkish spirit through the study of the history of their forefathers, and of the land in which they lived. But for such studies sources were needed. These could only be found in the books and documents written in the languages of all nations which, as they came and went, had or might have had some relations with Turks. In order to make use of these sources, specialists in those languages had to be trained. Archaeology, anthropology, history, and geography were also needed to help such studies.¹³

It was known that, because of climatic changes, the people of Central Asia had left their homeland thousands of years ago, and had migrated in different directions. When did these migrations begin? How far did they

⁹ Neumark, "Zuflucht ...", p. 249.

¹⁰ Neumark, "Zuflucht ...", pp. 226-28.

¹¹ *Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları 16, Ankara 1973, pp. 527-36; and Gürbüz D. Tüfekçi, *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, Özel İşaretleri, Uyarıları ve Düştüğü Notlar ile Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar*, Ankara 1983.

¹² A.J. Gobineau, *Essai sur l'inégalité des races humaines*.

¹³ Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, Ankara 1976, pp. 24-26, 75-77.

reach? Was it possible that one branch were the Hittites who came to Anatolia, or those peoples who came before them? Or could another branch have been the Sumerians who settled in Mesopotamia? Atatürk had read that the Sumerians had come from the East,¹⁴ that their language was similar to Turkish, and that Sumerian might be at the beginning of all languages.¹⁵ In order to train specialists who could study all these questions and find new insights into the history of the Turks, Atatürk founded, in 1931-32, the Turkish History Foundation (Türk Tarih Kurumu) and the Turkish Language Foundation (Türk Dil Kurumu), followed in 1935 by the Faculty of Languages, History, and Geography (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi) in Ankara. This was the official beginning of cuneiform studies in Turkey. The oldest language taught there was Sumerian; therefore Atatürk gave the name "Sumeroloji" to the field elsewhere known as Assyriology. He also showed his interest in Hittitology by taking under his protection the *Revue Hittite et Asiatique*, which began publication in 1931. Apart from this he gave the names "Sumerian" and "Hittite" (Sumer, Eti) to many institutions, to make these names widely known.

In order to prepare teachers for the planned faculty, Atatürk sent many young people to Germany to study, among them Sedat Alp, Ekrem Akurgal, Halil Demircioğlu, and Mebrure Tosun; they all became professor. But the Ankara Faculty was opened before these Turks had completed their studies, and foreign professors were called to the Faculty. Professor Landsberger came in December of 1935, Güterbock two months later.

Just at that time my late friend Hatice Kızılyay and I applied for admission as students. We were told that classes had already started and that we could only register for Hittitology, where the teacher had just arrived. We were to take Sumerology, archaeology, and German as auxiliary subjects. We were very happy to have been admitted, but confused by the names of the classes we heard for the first time. We went to the first Hittite class; before us we found a gray-haired, handsome youngish teacher, Professor Güterbock. He spoke in German, someone translated, and we took notes. Professor Landsberger's class was conducted in same fashion. We knew no German, and there was no book in Turkish. Despite all kinds of problems we successfully graduated from the Faculty in 1940,

¹⁴ François Lenormant, *Histoire ancienne de l'orient jusqu'aux guerres médiques*, Paris 1881, p. 100.

¹⁵ Hilaire de Barenton, *L'origine des langues*, Paris 1932

thanks to the patience and efforts of our teachers and our own willingness to learn. Our teachers wanted us to stay at the Faculty as assistants, but for family reasons we could not accept this offer (and I am still glad we didn't). With their help we received jobs in the Archaeological Museums of Istanbul. We had just stated on our work there when Professor Güterbock came to the Museum during his vacation and showed us how to copy Hittite tablets, thereby opening for us the way to publishing.¹⁶

Dr. Kraus, who came to the Museum in 1937, had already started his work of cataloguing the tablets beginning with those from Nippur. So when we came to the Museum, we divided our time between working on the Hittite tablets and assisting Dr. Kraus. According to a plan prepared by him we were going to publish Old Babylonian legal and administrative documents as well as Neo-Sumerian economic and legal texts from Nippur in sequence. By 1949, when Dr. Kraus left the Museum, all the Old Babylonian legal documents from Nippur had been catalogued and copied; they were published in 1952.¹⁷ Hatice Kızılay and I together published the Neo-Sumerian documents.¹⁸ Of the Old Babylonian administrative texts I transliterated the greater part and made handcopies of some. But unfortunately this work remained unpublished, because of other obligations. When Professor Samuel Kramer came in 1951, we began copying Sumerian literary texts. Almost all the Sumerian literary texts from Nippur have been published by Kramer and ourselves.¹⁹ The remaining small fragments have been transliterated by him and will be cop-

¹⁶ H. Kızılay (Bozkurt), M. Çiğ, H. G. Güterbock, *İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri(nden) Seçme Metinler - Boğazköy - Tafeln im Archäologischen Museum zu Istanbul I (1944), 2 (1947), 3 (1954)*.

¹⁷ M. Çiğ, H. Kızılay (Bozkurt), F. R. Kraus, *Eski Babil Zamanına Ait Nippur Hukuki Vesikaları - Altbabylonische Rechtsurkunden aus Nippur*, Istanbul 1952.

¹⁸ M. Çiğ, H. Kızılay, *İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Yeni Sumer Çağına Ait Nippur Hukukî ve İdari Belgeleri - Neusumerisch Rechts- und Verwaltungsurkunden aus Nippur 1*, Ankara 1965.

¹⁹ S. N. Kramer, *İstanbul Eski-Şark Müzesindeki Nippur'da Bulunmuş Sumer-Edebi Metinleri - Sumerian Literary Texts from Nippur in the Museum of the Ancient Orient at Istanbul AA-SOR 23 (1944)*; M. Çiğ, Hatice Kızılay, *Sumer Edebi Tablet ve Parçaları - Sumerian Literary Tablets and Fragments in the Archaeology Museums of Istanbul 1* (Introduction and catalogue by S. N. Kramer; Ankara 1969). S. N. Kramer, *Sumer Edebi Tablet ve Parçaları - Sumerian Literary Texts and Fragments in the Archaeological Museums of Istanbul 2*, Ankara 1976; S.N. Kramer, Hatice Kızılay, Muazzez Çiğ, "Five New Sumerian Literary Texts", *Belleter*, 16 (1952), 345-65; Muazzez Çiğ, Hatice Kızılay, S. N. Kramer, "New Sumerian Literary Fragments", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 8 (1952), 37-38; M. Çiğ, S. N. Kramer, "İdeal bir Sumer Annesi - The Ideal Mother: A Sumerian Portrait", *Belleter*, 40 (1976), 403-402.

ied by Fatma Yıldız. Two groups of school texts were published by us,²⁰ and fifty-one Old Babylonian letters by Professor Kraus.²¹ The 14,072 pieces of the Nippur collection have now been arranged according to their dates and subject matter.²² About 3,000 of them have been published.

Since 1952 one hundred and nine colleagues have come to work in our Museum, forty-six of them on Nippur tablets. Professor Kramer holds the record, having come to Istanbul eleven times!

When Fatma Yıldız joined the Museum staff in 1962, we recommended that she should work on the Sumerian tablets, Veysel Donbaz on Akkadian, especially on Kültepe texts, and we assigned each of them a number of tablets to start with. In 1969 Hatice Kızılyay retired, as I did in 1972. Up to that time all of the 74,000 tablets in the Istanbul Museums had been classified, numbered, and arranged, thus providing a great help to all who were to work with them. Indeed, the assistance and cooperation which visiting scholars found in the Museum led to many significant contributions to cuneiform studies. Fatma Yıldız and Veysel Donbaz are successfully continuing in this manner.

I have tried to cover this long story in a short time. But before closing I want to express my gratitude to the great Atatürk, who made all of this possible; to Professors Landsberger and Güterbock, who spared no effort to help us even after we graduated; to Professor Kraus, who guided us in classifying and cataloguing tablets and in handling Sumerian documents; and to Professor Kramer, who opened new horizons for us by letting us work with him on the Sumerian literary compositions.

²⁰ M. Çiğ, Hatice Kızılyay, "Additions to Series B and C of Personal Names from Old Babylonian Nippur." *Studies in Honor of Benno Landsberger on his Seventy-fifth Birthday*, April 21, 1965, Chicago 1965, pp. 41-62. M. Çiğ, Hatice Kızılyay, *Zwei Altbabylonische Schulbücher aus Nippur mit einem Beilage von B. Landsberger*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VI. Seri, No. 95, Ankara 1959.

²¹ F. R. Kraus, *Briefe aus dem Istanbul Museum*, Leiden 1972, pp. 72-103.

²² F. R. Kraus, "Die Istanbul Tontafel-Sammlung", *JCS* 1 (1947), 93-119.

I B
ATATÜRK VE TÜRKİYE'DE ÇİVİYAZILARI
BİLİMİNİN BAŞLAMASI

MUAZZEZ ÇIĞ

İstanbul Arkeoloji müzeleri¹

Atatürk'ün reformları içinde, 1923 yılında Cumhuriyet'in ilânından kısa bir süre sonra yapılan eğitim reformu, ön plânda geliyordu.² İlk olarak, din eğitimi yapan okullar yerine çağdaş eğitim verecek ilkokul ve liseler açıldı. Yüksek okul olarak yalnız İstanbul Üniversitesi vardı, orası da günün koşullarına göre bir eğitim vermiyordu. Gerek İstanbul Üniversitesi'nde yapılacak reform, gerek açılması düşünülen yüksek okullar için, bir taraftan eğitim yaptırarak elemanlar yetiştirilmek üzere Avrupa'ya birçok Türk genci gönderilirken, diğer taraftan 1932 yılında İsviçre'de profesör ve parlamento üyesi Albert Malche, danışmanlık yapmak üzere Türkiye'ye davet edilmişti.³ Malche çalışmalarını sürdürürken, 1933 yılında Alman Nazi hükümeti, ailelerinde Yahudi olan profesörlerin kürsülerini bırakmaya başlıyor. Bu profesörlerden bir kısmı Zürih'e gelerek "Dış Ülkelerdeki Alman Bilim Adamlarına Yardım Derneği" isimli bir dernek kuruyorlar. Bunlar çeşitli ülkelere başvuruyorlar. Hiçbir ülke, hattâ bir göçmen memleketi olan Amerika bile, onları kabul etmek istemiyor. Bunun üzerine Türkiye'de çalışan Albert Malche ile temasa geçiyorlar ve onun aracılığı ile Türkiye'ye gelmeleri kabul ediliyor (6.VII.1933).⁴ Bu kabul hakkın-

¹ Bu makale, 35. Rencontre Assyriologique Internationale'de (Temmuz 11-15, 1988, Philadelphia) tebliğ olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr. Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara 1985, s. 193-213.

At the end of the article there is a very short outline of it in English: *Ataturk's Education Campaign*. The author deals with the series of educational reforms which began to be carried out following the foundation of the Turkish Republic and the role of Ataturk in these reforms. The author tries to explain Ataturk's ideas and views on education which have given Turkish educationalists distinctive characteristics.

³ Horst Widmann, *Exil und Bildungshilfe, Die deutschsprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933*, Bern 1973, s. 42-61.

⁴ Klaus Detlev Grothusen, *Zuflucht bei Kemal Ataturk, die deutsche Emigration in die Türkei 1933-1945*, Ataturk in deutscher Sicht, DW-Dokumente, Köln 1982, s. 49-53.

da ünlü iktisatçı Prof. F. Neumark şöyle söylemiştir: “Avrupa Üniversiteleri tarihinin tümünde bir başka benzeri bulunmayan bu gün bir Türk-Alman mucizesi günü olarak kabul edilebilir.” Bu anlaşmayı yapan zamanının ünlü patoloğu Prof. Philipp Schwarz da şöyle diyor: “Bu andan itibaren yardım derneğinin kurulması ve nedeni haklı çıkmış ve tarihsel bir ihtiyaç olarak kendini kanıtlamıştı.”⁵

Anlaşmada Türk hükümeti gelecek profesörlerin her türlü korunmasını da üzerine alıyor. Bu anlaşmayı imzalayan Maarif Vekili Reşit Galip Bey “Bundan sonra bu şahıslar ister serbest, ister hapiste olsunlar, Türk hükümetinin memuru sayılarak, hükümetin koruması altına alınmışlardır. Alman hükümeti onlara bir zorluk çıkarmayacaktır. Eğer çıkaracak olurlarsa, onlarla nasıl başa çıkacağımızı biliyoruz” demiştir (Horst Widmann, *Exil und Bildungs-Hilfe*, s. 57, not 49).

Bu anlaşma sonunda Türkiye’ye Almanya’dan hattâ Avusturya ve Çekoslovak Üniversitelerinden profesör göçü başlıyor. Fakat 1934 yılından itibaren onların Almanya’dan ayrılmamaları için Alman hükümeti, Türkiye’deki Alman sefreti ve konsolosluğu birçok zorluk çıkarıyor.⁶ Buna rağmen 1933-1945 yılları arasında 1202 bilim adamı ve muhacir Türkiye’ye sığınıyor. Bunlar, İstanbul Üniversitesi’ne, Ankara’da yeni açılan Hukuk, Siyasal Bilgiler, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültelerine, tiyatro, bale, opera gibi sanat ile ilgili yüksek okullara, Türk profesörlerinin aldığından iki, hattâ üç misli yüksek maaşlarla yerleştiriliyorlar.⁷ Fritz Neumark, çalışmalarını ve teşekkürlerini şöyle belirtiyor kitabında: “Doğduğumuz ülkede çoğumuz için yaşam tehlikesi hüküm sürerken bütün meslekdaşlarıma ve birçok muhacirlere yalnız geçim sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda en iyi çalışma olanakları vermiş olan, başlangıçta bize tamamiyle yabancı, fakat gittikçe ikinci vatanımız olarak kabul ettiğimiz bu ülkenin devletine, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı bende oluşan duygu her şeyden önce derin ve içten bir minnet duygusudur.”⁸

Bu kurtarılan bilim adamları yüksek öğretim alanında birçok uzman yetiştirerek, kitaplar yazarak, kütüphaneler, laboratuvarlar kurarak, Türki-

⁵ Grothusen, “Zuflucht ...”, s. 53.

⁶ Grothusen, “Zuflucht ...”, s. 57.

⁷ Fritz Neumark, “Zuflucht am Bosphorus”, *Deutsche Gelehrte, Politiker und Künstler in der Emigration 1933-45*, Frankfurt am Main, 1980, s. 19.

⁸ Neumark, “Zuflucht ...”, s. 279, F. Neumark, *Alman Biliminin Atatürk ve Ülkesine Teşekkürü: Atatürk Zamanında Türk ve Alman İlişkileri 1924-1938*.

ye'nin gerek bilim, gerek sanat alanında büyük bir hızla kalkınmasını sağlamışlardır.⁹ Türkiye'den ayrıldıktan sonra da kendi ülkelerinde veya başka ülkelerde büyük işler başarmışlar, yeni bilim adamları yetiştirmişlerdir.¹⁰ Eğer Atatürk onlara, diğer devletlerin yaptığı gibi, kucak açmasaydı, bütün bu değerler yok olup gidecekti.

İşte bu profesörlerden sayın hocalarım Prof. Landsberger, Prof. Güterbock ve Prof. Kraus Türkiye'de çiviyazıları biliminin öğrenilmesini ve İstanbul Arkeoloji Müzelerinde yıllarboyu el sürülmeden duran onbinlerce tabletin bilim dünyasına sunulmasını sağlamıştır.

Fakat bize bu yolu açan yine Atatürk olmuştur. O yapılacak kültür reformu içinde Türk tarihi ve kültürü araştırmalarını ön plâna koymuştur. Onun bütün savaş yılları boyunca hiç durmadan okuduğunu, özellikle Türk tarihi ve dilleri ile ilgilendiğini, kütüphanesinde bulunan kitaplar ve onların üzerindeki notlarından öğreniyoruz.¹¹ Osmanlı devleti zamanında eski Türk tarihi ile ilgili olarak memleketimizde hiçbir araştırma yoktu. Atatürk'ün okuduğu Batı'da yazılmış bazı kitaplarda Türkleri küçük düşürücü sözler vardı.¹² Bir taraftan bunları çürütmek, diğer taraftan yeni Türk gençliğine atalarının ve bugün üstünde yaşadıkları toprağın uzun tarihini ve kültürünü öğretmek, araştırarak yeniden Türk ruhunu canlandırmak gerekiyordu. Fakat bu araştırmalar için kaynak gerekti. Bu kaynaklar ancak Türklerle ilişkileri olan veya olması muhtemel bulunan gelmiş geçmiş bütün milletlerin dillerinde yazılmış kitaplar ve belgelerdi. Onlardan yararlanmak için o dilleri bilen uzmanlar yetişmeli idi. Ayrıca arkeoloji, antropoloji, tarih, coğrafya bilimleri de bu araştırmalara yardımcı olacaktı.¹³

Türklerin çok eski çağlarda Orta Asya'daki iklim değişiklikleri yüzünden vatanlarını bırakarak çeşitli yönlere göç ettikleri biliniyordu. Bu göçler ne zaman başlamış, göç yolları nerelere kadar uzanmıştı? Bunlardan bir kolu Anadolu'ya geçen Hititler veya onlardan önceki halk, bir kolu da Mezopotamya'ya gitmiş Sumerliler olabilir mi idi? Atatürk'ün okuduğu kitaplardan bazılarında Sumerlilerin Doğu'dan göç etmiş olabilecek-

⁹ Neumark, "Zuflucht ...", s. 449.

¹⁰ Neumark, "Zuflucht ...", s. 226-228.

¹¹ *Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Kataloğu*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları 16, Ankara 1973, s. 527-536, ve Gürbüz D. Tüfekçi, *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, Özel İşaretleri, Uyarıları ve Düştüğü Notlar ile Eski ve Yeni Yazılı Türkçe Kitaplar*, Ankara 1983.

¹² A. J. Gobineau, *Essai sur l'inégalité des Races Humaines*.

¹³ Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, Ankara 1976, s. 24-26, 75-77.

leri,¹⁴ dillerinin Türkçeye benzediği ve Sumercenin bütün dillerin başlangıcı olabileceği yazılıyordu.¹⁵ İşte bütün bu problemleri araştırarak, Türkler hakkında tarihsel hakikatleri ortaya çıkaracak uzmanlar yetiştirmek üzere 1931-1932 yıllarında Türk Tarih ve Dil Kurumları ile 1935 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldı. Orada okutulacak dillerden en eskisi Sumerce idi. Bu nedenle her yerde Assyriology olan bu bölümün adını kendisi Sumeroloji olarak koymuştur. Hititolojiye gösterdiği ilgisini de 1931 yılında ilk yayınlanmaya başlanan *Revue Hittite et Asiatique* mecmuasını himayesine alarak belirtmiş ve ayrıca bu milletlerin isimlerini birçok kurumlara verdirerek halk tarafından tanınmasını istemiştir.

Atatürk kurmaya karar verdiği bu Fakülteye eleman yetiştirmek üzere bugün hepsi profesör olan Sedat Alp, Ekrem Akurgal, Halil İnalcık, Mebrure Tosun gibi birçok genci Almanya'ya gönderiyor. Fakat onlar eğitimlerini tamamlamadan, Almanya'dan değerli hocalar Fakülteye gelmeye başlıyor. 1935 yılı Aralık ayında Prof. Landsberger, iki ay sonra da Prof. Güterbock geliyor.

Üç yıl önce kaybettiğim sevgili arkadaşım Hatice Kızılyay ile ben de tam o sırada, Fakülteye girmek için başvurduk. Bize derslerin başladığı, ancak hocası yeni gelen Hititoloji şubesine girebileceğimiz söylendi. Sumeroloji, Arkeoloji ve Almanca'yı yardımcı ders olarak alacaktık. İlkokul öğretmenliğinden gelen bizler Fakülteye kabul edildiğimiz için büyük bir sevinç, fakat alacağımız derslerin ilk olarak duyduğumuz isimlerinden dolayı derin bir şaşkınlık içinde idik.

İlk Hititoloji dersine girdik. Karşımızda saçları gri renkte, yakışıklı, gencecik bir profesör gördük, Prof. Güterbock. O Almanca söylüyor, birisi tercüme ediyor, biz de not tutuyorduk. Prof. Landsberger'in dersi de öyle idi. Hiçbirimiz Almanca bilmiyorduk. Türkçe kitap yoktu. Bütün bunlara rağmen gerek hocalarımızın, gerek bizim sabır ve gayretlerimizle 1940 yılında Fakülteyi bitirdik. Hocalarımız bizi Fakültede asistan olarak bırakılmak istedikler, fakat ailevî nedenler yüzünden kabul edemedik (Bundan, müzedeki huzurlu çalışmalarımız dolayısı ile daima memnun olmuşuzdur).

Müzedeki işe başlar başlamaz sayın hocam Prof. Güterbock tatil sürelerinde müzeye gelerek kopyalarını yaptırdığı Boğazköy tabletleri ile bize

¹⁴ François Lenormant, *Histoire Ancienne de L'orient Jusqu'aux guerres médique*, cilt 1, Paris 1881, s. 100.

¹⁵ Hilaire de Barenton, *L'origine des Langues*, Paris 1932.

yayın yolunu açtırdı.¹⁶ 1937 yılında müzeye yalnız tabletler üzerinde çalışmak üzere alınan Prof. Kraus çalışmalarına Nippur koleksiyonundan başlamıştı. Biz de müzeye geldiğimizde bir taraftan Hitit tabletleri üzerinde çalışırken, diğer taraftan Dr. Kraus'ın işlerine yardım ediyorduk. Onun hazırladığı bir programa göre Nippur eski Babil hukukî, eski Babil idarî ve yeni Sumer iktisadî ve hukukî konulu tabletleri sıra ile birlikte yayınlayacaktık. Dr. Kraus'ın ayrıldığı 1949 yılına kadar Eski Babil hukuk tabletlerinin hepsi kopya ve katalog halinde hazırlandı ve 1952 yılında yayınlandı.¹⁷ Yeni Sumer belgelerini Hatice Kızılyay ile birlikte yayınladık.¹⁸ Eski Babil idarî tabletlerinin büyük bir kısmının transkripsiyonlarını, hattâ bazılarının kopyalarını yapmama rağmen araya giren başka işler dolayısı ile onlar kaldı. 1951 yılında Prof. S.N. Kramer'in gelmesi ile Sumer edebî tabletlerinin kopyalarına başladık. Prof. Kramer'in ve bizim yaptığımız kopyalarla hemen hemen bütün Nippur edebî tabletleri yayınlanmış oldu.¹⁹ Yayınlanmamış küçük parçaların transkripsiyonları Prof. Kramer tarafından yapılmış olup Fatma Yıldız tarafından kopya edilmesi ön görülmüştür. Okul tabletlerinden iki grup tarafımızdan,²⁰ 51 Eski Babil mektup Kraus tarafından yayınlandı.²¹

¹⁶ H. Kızılyay (Bozkurt), M. Çiğ, H.G. Güterbock, *İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri(nden) Seçme Metinler — Boğazköy — Tafeln im Archäologischen Museum zu Istanbul, I (1944), II (1947), III (1954).*

¹⁷ M. Çiğ, H. Kızılyay (Bozkurt), F.R. Kraus, *Eski Babil Zamanına Ait Nippur Hukukî Vesikaları—Altbabylonische Rechtsurkunden aus Nippur*, İstanbul 1952.

¹⁸ M. Çiğ, H. Kızılyay, *İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Yeni Sumer Çağına Ait Nippur Hukukî ve İdarî Belgeleri I - Neusumerische Rechts-und Verwaltungsurkunden aus Nippur I*, Ankara 1965.

¹⁹ S. Kramer, *İstanbul Eski-Şark Müzesindeki Nippur'da Bulunmuş Sumer Edebî Metinleri -Sumerian Literary Texts from Nippur in the Museum of Ancient Orient at Istanbul*, AASOR XXIII (1944), Samuel Noah Kramer, *Sumer Edebî Tablet ve Parçaları - Sumerian Literary Tablets and Fragments in The Archaeological Museum of Istanbul - II*, Ankara 1976. Muazzez Çiğ, Hatice Kızılyay, *Sumer Edebî Tablet ve Parçaları I - Sumerian Literary Tablets and Fragments in the Archaeological Museum of Istanbul I*, Introduction and Catalogue by S. N. Kramer, Ankara 1969, S. N. Kramer, Hatice Kızılyay, Muazzez Çiğ, "Five New Sumerian Literary Texts", *Belleten*, cilt 16, sayı 63, Muazzez Çiğ, Hatice Kızılyay, S. N. Kramer, "New Sumerian Literary Fragments", *TAD VIII/2* (1959), M. Çiğ, S. N. Kramer, "The Ideal Mother: A Sumerian Portrait", *Belleten*, cilt 40, 150 (1976), s. 403-420.

²⁰ M. Çiğ, Hatice Kızılyay, *Zwei altbabylonische Schulbücher aus Nippur, mit Einem Beitrage Von B. Landsberger*, Türk Tarih Kurumu yayınlarından VI. seri - No. 95, Ankara 1959, Muazzez Çiğ, Hatice Kızılyay, "Additions to Series B and C of Personal Names from Old Babylonian Nippur", *Studies in Honor of Benno Landsberger on his Seventy-fifth Birthday*, April 21, 1965, Chicago 1965, s. 41-62.

²¹ F. R. Kraus, *Briefe aus dem Istanbul Museum*, Leiden 1972, s. 72-103.

Bugün 14072 adet olan Nippur koleksiyonu yazıldıkları devirlere ve devirler içinde konularına göre ayrılmış bulunmaktadır.²² Bunlardan 3000'i yayınlanmış bulunuyor. 1952 yılından itibaren çeşitli defalar gelen 109 meslekdaştan 46'sı Nippur tabletleri üzerinde çalışmış, bunlardan S.N. Kramer 11 defa gelerek rekoru kırmıştır.

1962 yılında Arşiv'de işe başlayan Fatma Yıldız'a Sumerce yazılmış tabletler, Veysel Donbaz'a Akkadca yazılmış, özellikle Kültepe tabletleri üzerinde çalışmaları tavsiye edildi ve kendilerine ilk elden çalışacakları tabletler verildi. Çalışmalarında gereken yardımlar yapıldı. 1969'da Hatice Kızılay, 1972'de ben emekli olarak müzeden ayrıldık. O tarihe kadar İstanbul Arşivi'nin bütün tabletleri tasnif edilmiş, numaralanmış, tanzim edilmiş ve böylece çalışacaklar için her türlü kolaylık hazırlanmıştı. Araştırmacılara gereken yardımlar yapılarak, onlarla birlikte çalışarak çiviyazısı bilimine birçok katkılarda bulunuldu. Yetişmelerine yardımcı olduğumuz Fatma Yıldız ve Veysel Donbaz açtığımız yolda çalışmalara başarı ile devam etmektedirler.

Uzun bir geçmişin tarihini kısa bir zamana sığdırmaya çalıştım. Sözlerime son vermeden önce, bize bu yolu açan büyük Atatürk'e Fakülteyi bitirdikten sonra da her türlü yardımlarını esirgemeyen Sayın hocalarım Prof. Landsberger ve Prof. Güterbock'a, tabletlerin tasnifinde, Sumer belgeleri üzerindeki çalışmalarımıza rehber olan sayın Prof. Kraus'a, ve ayrıca Sumer edebî tabletleri üzerindeki çalışmalarına bizi katarak yeni bir ufuk açan Prof. Kramer'e huzurunuzda candan teşekkürlerimi sunarım.

²² F. R. Kraus, "Die Istanbuler Tontafel Sammlung", *Journal of Cuneiform Studies*, cilt 1, s. 107-115.

II A
Kramer'in Muazzez Çığ'a bir mektubu:

September 5, 1989

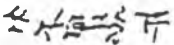
My dear Muazzez:

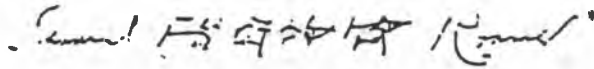
I have just finished reading your splendid, informative article in the *Journal of Cuneiform Studies* (1989), and was deeply moved by it. It is an article whose contents should be proclaimed, heralded, and disseminated far and wide, especially in the United States where Turkey, for one reason or another, has relatively few friends. The Atatürk years of creative educational and cultural achievements in Turkey, and especially his miraculous rescue from death and extinction hundreds of academics, writers, and artists who not only lived to enrich the Turkish educational and cultural institutions, but also those of Europe and America, remains an untold tale in the United States: unknown, unrecognized, and unappreciated.

During the terrible, panicky Hitler years 1932-1945 when there was nothing but darkness and despair throughout the Western intellectual world, Atatürk, impelled by the cultural and educational reforms which he originated and developed in Turkey, invited hundreds of German scholars, scientist and artists who had been deprived of their positions by the Nazis because they were jewish or jewish related, and whose very lives were threatened by them. During those fearful years there was virtually no country that could or would offer help and succor to these Nazi victims, so overwhelming was the Nazi fear and terror. At that shameful tragic moment in the history of civilization, a "saviour" appeared in the person of Atatürk who offered these unfortunate sufferers of Nazi persecution and torment, safe and secure positions in various educational and cultural institutions throughout Turkey, and did so with grace, dignity, and generosity: they were given sizeable salaries and provided with comfortable housing so that they could pursue their research and teaching in relative ease and peace of mind (I can personally testify to this as an eye-witness, for I was in Turkey in the years 1937 and 1938, as a Guggenheim Fellow, doing Sumerological research in the Tablet rooms of the Istanbul Archeological Museum, and Mrs. Kramer and I had numerous friends among these Nazi refugees, and listened to their grateful acknowledgment of their deliverance and salvation resulting from Atatürk courage and vision).

That these rescued academics, scientists, and artists brought no little educational and cultural enlightenment to Turkey, goes without saying. But even more important in the long run, were the repercussions and reverberations, direct and indirect, felt in Europe and America when, after the war had come to an end in 1945, they returned to their homelands or emigrated to the United States where they helped to nourish, nurture, and enrich the European and American universities, colleges, and cultural institutions with their humanistic and scientific contributions — a precious cultural boon to the Western world that would never have taken place but for Atatürk's vision and courage at a time when these were rare commodities in the terrified Western world. But all this has been ignored, unacknowledged, and unappreciated, especially in the United States, and even by its large and prosperous Jewish community.

There is some hope, however, that this may be rectified to some extent in 1992, the year that will commemorate the five-hundredth anniversary of the expulsion of the Jews from Spain, when many of the expelled Jews found a safe haven in Turkey. In the meantime, your article should be spread far and wide. For my part, I plan to make a hundred reprints and send it to friends, associates, etc. Also I have heard that there is a "Turkish-American Friends" organization (perhaps your brother is a member); if so a reprint of your article should be sent to its secretary for wider distribution.

I am about to be 92 years of age and my health is rather poor and not too promising. It is hardly likely that I shall be on hand to participate in the 1992 Turkish-Jewish-American friendship commemoration. But inspired by your article I shall try to keep the memory of Atatürk and his radiant humanitarian contribution to man's cultural advance even in the kur-nu-gi₄-a, "The Land of No Return" or, as Shakespeare's Hamlet puts it: "The undiscovered country from whose bourn no traveler returns."

* Professor Kramer is said to have often written his middle name in the cuneiform script, as seen above. This middle name reads as Ziusudra. Ziusudra is the Sumerian king who escaped the Flood by building a great boat. Hence its correspondence to Noah (translator's note).

Sevgili Muazzez,

Journal of Cuneiform Studies'de (1989) yayınlanan çok mükemmel ve açıklayıcı yazını şimdi okuyup bitirdim, ve bu makale benim üzerimde derin bir etki yarattı. Bu öyle bir makale ki, içindekilerin uzaklara kadar bildirilmesi, duyurulması ve yayılması gerek. Özellikle şu veya bu nedenlerden ötürü Türkiye'nin çok az dostu bulunan Amerika Birleşik Devletlerinde. Atatürk'ün Türkiye'de eğitim ve kültür devrimi yaptığı yıllarda, o, yalnız Türkiye'deki eğitim ve kültür kurumlarını geliştirmekle kalmamış aynı zamanda ve daha önemli olarak sonradan Avrupa ve Amerika'da birçok görev alan yüzlerce bilim adamını, yazarları ve sanatkârları bir mucize olarak ölümden ve yok olmaktan kurtarmıştır. Bu olay, Amerika'da, üzerinde durulmayan bir hikâye olarak kalıyor, bilinmiyor, farkedilmiyor ve takdir edilmiyor.

Hitler'in korkunç ve panik yaratan 1932-1945 yılları arasında, Batı'nın kültür dünyasında karanlık ve ümitsizlikten başka bir şey bulunmadığı bir zamanda, Atatürk, Türkiye'de, bir eğitim ve kültür reformu başlatarak, Almanya'da Naziler tarafından Yahudi olmaları sebebiyle işten atılan ve hayatları tehlikede olan yüzlerce bilim adamını ve sanatkârları Almanya'dan davet etti. O vahşet dolu günlerde Nazilerin korkusundan, bu zavallı Nazi kurbanlarına yardım edecek, kucak açacak bir ülke çıkmadı. Uygarlık tarihinin acıklı ve utanç verici bu anında, Atatürk, bir kurtarıcı olarak, ortaya atıldı ve Nazilerin zulüm ve eziyeti altında inleyen bu bahtsız kimsele-re, Türkiye'de çeşitli kültür ve eğitim kurumlarında emin ve huzurlu çalışma koşulları yanında büyük bir lütufkârlık, vekar ve bonkörlükle küçümsenemeyecek bir maaş ve konforlu bir yaşam sağladı. Böylece onlar sakin ve rahat bir kafa ile araştırmalarını, öğretimlerini yapma imkânı buldular. Bunu, ben, bizzat gördüğümü söyleyerek tasdik edebilirim. Çünkü 1937-38 yıllarında Guggenheim bursu ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri tablet arşivinde Sumeroloji araştırmaları yapıyordum. Eşim bayan Kramer ile birlikte Nazilerden Türkiye'ye sığınan bu insanlar içinden, böylece, birçok dostlarımız oldu. Onlardan, Atatürk'ün cesareti ve ileri görüşü ile nasıl kurtulup geldiklerini ve bunun için ona ne derece minnet-târ ve müteşekkir olduklarını defalarca dinledik. Kendi anayurtlarında ma-

ruz kaldıkları tehlikeli durumdan kurtarılan bu akademik kariyer müntesiplerinin, bilim adamlarının ve sanatçıların Türkiye'nin eğitim ve kültür gelişmesindeki katkıları şüpheye yer bırakmayacak kadar aşikârdı, yardımları az değildi. Fakat, uzun vadeli olarak, daha da önemlisi, 1945'te savaş sona erince döndükleri kendi ülkelerinde, Amerika dahil, başka ülkelerdeki üniversitelerde, kolejlerde ve kültür kurumlarında doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yaptıkları bilimsel ve insancıl hizmet ve katkıları uygarlık yolunda paha biçilmez bir nimet oldu. Fakat, Atatürk'ün, cesareti ve ileri görüşüyle, Batı dünyasına yaptığı bu çok değerli hizmet ve sözkonusu fikir ve sanat erbabını çok güç durumlarından mucize kabilinden kurtarışı, özellikle Amerika'da ve hattâ orada büyük bir refah içinde yaşayan geniş Musevî topluluğu arasında, hemen hiç bir yankı yapmadan kaldı, ne üzerinde duruldu ve ne de değerlendirildi.

Mamafih, 1992 yılında, Musevîlerin İspanya'dan kurtulup Türkiye'de güvenle oturacakları bir cennet bulduklarının 500'üncü yıl dönümü kutlanırken, hemen bunun dile getirileceği ümidi var. Bu arada senin bu makalen uzaklara kadar dağılıp yayılmalı. Benim payım olarak ondan 100 tane ayrı basım yaptırıp arkadaşlara, çeşitli derneklere göndereceğim. Hattâ, burada, Türk Amerikan Dostluk Derneği olduğunu işittim, (belki kardeşin onun üyesidir) eğer öyle ise makaleden bir tane, daha yaygınlaşması için, oranın sekreterine gönderilsin.

Ben hemen hemen 92 yaşındayım. Sağlığım da pek ümit verici değil. 1992'de, Türk, Musevî, Amerikan dostluğunun kutlanmasına katılabileceğim çok şüpheli. Fakat senin makalen ile Atatürk'ün insanlığın kültürel gelişmesine yaptığı muhteşem ve insancıl katkısının hatırasını korumaya çalışacağım. Hattâ, Sumerlilerin "dönülmeyen ülke"sinde veya Sheakespeare'in Hamlet'inde dediği gibi, "gidenlerin dönmediği, keşfedilmeyen ülkede" olsam bile.

Samuel "yaşam günleri uzun" Kramer
Samuel Noah Kramer*

* Prof. Kramer'in çok zaman orta adını çiviyazısıyla yazdığı ifade edilmektedir. Nitekim, burada da bunun bir örneğini görmekteyiz. Bu orta isim, Ziusudra olarak okunur. Ziusudra, Tufan'dan büyük bir gemi yaparak kurtulmuş olduğu söylenen Sumer hükümdarıdır. Bundan dolayı, Ziusudra, Noah'ya karşılık gelir.

III A

Kramer'den Sayın Muazzez ıĝ'a ikinci bir mektup:

September 28, 1990

My dear, dear, Muazzez,

Yesterday, the day before my 93d birthday, your "Tarih Sumer'de Başlar" [yazan: S. N. Kramer, eviren: Muazzez İlmiye ıĝ] arrived by special post, — an impressive book translated by you with love and dedication. And, how fitting and appropriate it is to be published by the Türk Tarih Kurumu.

After all, this book is devoted to a people, the Sumerians, that, it is not *impossible* or even *improbable*, spoke a Turkish-like agglutinative tongue and that may have come into Southern Mesopotamia some six or seven thousand years ago from somewhere in Central Asia and the idea current in Atatürk's days that the Sumerians were a Turkish-related people, may well prove to be not so far from the *truth*.

In any case, you have done a magnificent job and the Türk Tarih Kurumu is to be congratulated on publishing a book that deals creatively with man's earliest *literate* civilisations.

Millie sends you her love.

Thank you, Muazzez.
(İmza)

III B

28 Eylül 1990

Çok çok sevgili Muazzezciğim,

Dün, yani 93'üncü doğum yıldönümünden bir gün öncesinde, senin Tarih Sumer'de Başlar [yazan: S. N. Kramer, çeviren: Muazzez İlmiye Çığ] adlı kitabın, şu bunca göz nuru döküp, emek harcayarak çevirdiğin görkemli eserin, özel postayla bana ulaştı. Bu kitabın, Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmış olması ne kadar manâli ve ne kadar yerinde.

Gerçekten, bu kitap Sumerliler üzerine, Türkçeye benzeyen ve onun gibi eklemli de olan bir dil konuşmuş olmaları sadece *imkân* sınırları içinde bulunmakla kalmayıp aynı zamanda pekâlâ *muhtemel* de olan ve zamanımızdan altı-yedi bin yıl kadar önce Orta Asya'daki bir yerlerden çıkıp, Mezopotamya'ya gelmiş oldukları olanaklı bir kavim üzerine kaleme alınmış.* Ayrıca, şunu da ilâve edebiliriz ki, Türklerle akraba bir kavim olmuş oldukları yolunda Atatürk zamanında egemen olan görüşün *gerçeği* temsil etmekten pek o kadar uzak olmadığının su yüzüne çıkması da, pekâlâ ihtimal dahilindedir.

Her hâl u kârda, sen bu eserle görkemli bir işi başarmış durumdasın ve Türk Tarih Kurumu da insanlığın yazıya dayanan en eski uygarlığına dolgun katkısı olan bir kitabı yayınlamış olmaktan dolayı tebrike şayandır.

Millie sevgilerini yolluyor.

Tekrar Teşekkürler
(İmza)

* Kramer aynı konulara çeşitli yerlerde önceden de temas etmiştir: Bkz., Diane Wolkstein and Samuel Noah Kramer, *Inanna. Queen of Heaven and Earth, Her Stories and Hymns, from Sumer*, Newyork 1983. S.N. Kramer, *Sumerian History, Culture and Literature*, s. 115-126. "The Sumerians, on the other hand, did not arrive in the lands until the second half of the fourth millennium B.C. The location of their original home is unknown, but since the Sumerian language is an agglutinative tongue like that of the Turkic peoples, it seems likely that it may have been somewhere in South-central Asia.", s. 116.

The photostat of Kramer's letter in his own handwriting is presented here for the benefit of those who would like to secure a first-hand contact with this important source (Kramer'in kendi elyazısıyla yazmış olduğu bu önemli mektubun, arzu edenlerce ilk elden incelenebilmesi için, fotokopisi aşağıda sunulmaktadır):

September 28, 1996

My dear, dear Meggy:

Yesterday, the day after
my 93rd birthday, your

TARİH
SUMER'DE BAŞLAR

arrived by ^{YAZUN S.K. Kramer} special post. - an ^{German HAZZEDİ Niğde} impressive book translated by ⁸¹⁵

you with love and dedication.

And how fitting and appropriate it is
to be published by the Türk Tarih Kurumu.

After all, this book is devoted to
a people, the Sumerians, ~~the~~ that, it
is not impossible, or even improbable,
spoke a Turkic-like agglutinative
language, and that may have come
into Southern Mesopotamia some six
to seven thousand years ago from
somewhere in Central Asia - the
idea current in Atatürk's day

that the Sumerians were a Turkish-
related people, ~~may~~ ^{may} ~~even~~ ^{even} ~~prove~~
to be not so far from the truth,

In any case you have done
a magnificent job, and the Türk
Tarih Kurumu is to be
congratulated on publishing a
book that deals ^{creatively} ~~with~~ ^{with} man's
earliest literate ^{civilizations} ~~civilizations~~.

Thank you, Muzaffer,

Semra ~~Atatürk~~ ^{Atatürk} ~~kurumu~~ ^{kurumu}

Melike sends you her love.

